De kilte in Brasilia

Antoine A.R. de Kom

bron
Antoine A.R. de Kom, *De kilte in Brasilia*. Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam 1995

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/kom_002kilt01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

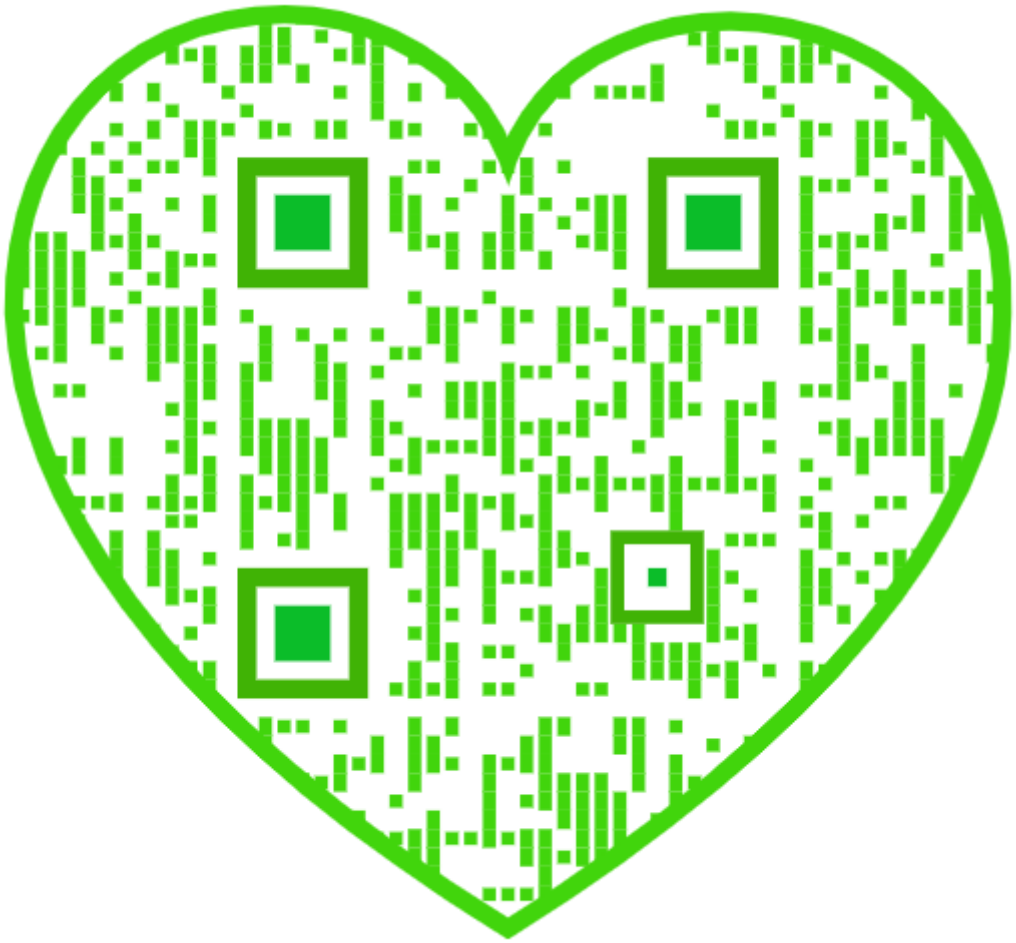

De kilte in Brasilia

Sneeuw en zand

I

Zodra het zacht begon te sneeuwen
heb ik mijn winterjas gespreid over het zand.
Op dorre grond tussen amandelboom en flamboyant.

Loom in de schaduw van het lover
hoor ik nu hoe een ara krijst,
terwijl de wind de bladeren doet ruisen:

ik vang de vlokken op met open mond.
De hitte doet mijn leden rillen
en alle bruingevlekte bladeren verstillen.

De papegaai krast als een raaf,
vliegt op, en laat mij achter - bezweet kneed
ik een sneeuwpop uit het wit savannezand.

II

Terwijl ik aanvriezende woorden wasem
is stil de sneeuw gevallen.
Mijn bevroren woorden klinken dof.

Ik ga en druk mijn voetstap af
in witte grond. Dan stuit ik op mijn winterjas
tussen amandelboom en flamboyant: gekras.

Er rest droog zand als ik
mijn jas wegtrek - de dooi valt in.
In zilverkleurig maanlicht glinstert witte plek

na witte plek. Verblindend gapen
witte gaten tussen stug groen gras: een ara ziet
mijn woorden smelten in 't heet savannezand.

De kilte in Brasilia

bij de dood van Sander Spuijbroek

De zon smelt sneeuw uit bomen weg:
koud water marmert langs de kale takken
en valt. De bomen gaan weer groener worden

en zij zullen bloeien in de lauwe avondwind -
ik ben de lentesfeer van late bloesems moe.
De zomerwolken aan de hoge lucht verdrijf ik

naar een stad waarin ik weinig bomen denk -
de wegen zijn er rood en droog en pas
geplante palmen staan daar toch weer wuivend

als bestofte groene pluimen pluizig
in de zon om witte galerijen heen: ik kleum,
het koud zweet glimt aan mijn versteende slapen.

December

December: in de blauwe stenen schemer
van dit winters leegstaand zwembad
beroert de schrale wind verwaaide droge bladeren.

Het ritselt zacht wanneer ik klappertandend
op de duikplank stap - mijn blote voeten vriezen stuk
en asgrauw staar ik naar de grijze lucht.

December: in dit ijzig blauwe zwembad bloeit
de witte lotus op - het water glinstert
in de zon die feller wordt en daar waar bad en

duikplank zijn bedekt met natte bruine bladeren
spring ik ontdooid met vol gewicht en met een boog
raak ik languit de ijsvloer, tussen blad en bloem.

Werelds wit

Ik denk de wereld wit, een bleek
breed zandstrand reikt hier strak
tot aan de einder; en waar de zee zich

diepblauw als een dunne streep verliest
in het azuur - daar vriest de branding dicht
tot winterlandschap: wat onder felle vlagen

stuifzand duinen lijken, zijn dorstig rustend
de besneeuwde dieren van mijn verdwaalde
karavaan - ik ben de dwaze sultan,

en ijlend in mijn purperrood satijn,
zie ik alom het levende bewijs
van wit & werelds badend Istanbul.

Waaigat

Nu van dit slapend paarse huis fel geel
de blinden in het stalen zonlicht baden, denk ik
mij binnen in de luwte, op geschroeide voet verblind.

Het waait. Schemerend in lege kamers staan geklonken
tussen stenen tegels kromme struiken, zwart van blad.
Het tocht langs de met zand bestoven vensterbanken,

waar door dunne zonnestralen stof van jaren drijft.
Hier achter 't verhoute donker van gesloten luiken
waan ik het glazen water van een baai, zie ik al strand,

en als het schaarse licht de ruwe wanden pleistert,
dan open ik de blinden, sluit de ramen - giert
door spinnewebben en gebroken ruiten hete eilandwind.

A República dos Palmares

aan Franklin van Kanten

I

Gruwelen van slavernij zijn louter wetenswaardigheden
op een bleke winterdag: bespaar mij Spaanse bok
en 't hangen aan de haak - begraaf vandaag

liefst het verleden in vergeeld archief
en vat de doden in een kort, geveinsd gedicht: ik
schrijf wel het vergeten leed tot lot

en zie mijn regels morgen getaxeerd als knittelvers.
Toch hoor ik nóg gemurmel van gevluchte slaven
in hun palmenrepubliek, terwijl Nieuw-Hollands

ongenoegen immer groeit door weer en wind; straks
stroomt er regen langs de treden voor dit tropeninstituut,
waar negerhoofden al sinds eeuwen steken op 't hek.

II

Mijn tekenen van slavernij zijn rinkelende ketens
die ik met mij sleep door 't stoffig zand van menige
hete, kwade dag: voor marteling met Spaanse bok

en hangen aan een haak door borst en buik
bleef ik gespaard. Mijn juk bestaat in etterende taal,
ik zwoeg met rotte woorden - tropen in ontbonden staat.

Waar als verminkte slaven schimmen door het palmbos
van mijn strofen hinken, zal ik slagen in een enkel vers:
daar zingt een menigte gevluchte slaven in haar republiek

der palmen nu een vinnig lied - hun ongenoegen groeit
met elke ademtocht, straks stroomt er bloed
over mijn verzen en ben ik gebrandmerkt marinist.

Een winter op de wilde kust

Caballos y leones

De betekenis van paard en leeuw staat
vast getaald voor wie als ik begoocheld
het graniet van stenen leeuwen wilde zien,
hen toch bedacht met diepe houten glans

van geverniste paarden. De leeuwen, twaalf,
lagen ooit nauw bijeen in Moorse symmetrie.
En paarden steigerden opeens en hielden
in beweging stil met wild vertoon van manen:

arabesken hebben zij gedanst over koel marmer
rond de schemerige hof; hun spiegeling heeft
toen beroerd het donker van de vijver - tot zij

versteend als leeuwen in het duister gleden,
en zo nam ik de paarden en de leeuwen samen
als mijn Spaanse zinnebeelden op in eigen taal.

Paarden en leeuwen

Zal ik vannacht tóch hout van paarden
of de stenen geur van leeuwen mogen ruiken?
Wars gezind denk ik mijzelf omringd: hof,
cirkel kaarsen, walmend rond dit bed van vuil.

Begoocheld rouwend in stads ochtendgloren
rook ik nimmer hout en paard of steen en leeuw.
Vals lieg ik langs de vijver tegen spiegelingen,
straks, in de vette balsem van mijn slaaptekort,

doorsta ik bij het Moorse krieken storm na storm
van arabeske zinnen; als de stad uit zwijgend wit
tot roezemoezend leven is verhit, treed ik vermoeid

in de vervlogen reuk van houten paarden, stenen
leeuwen: zoek ik dan nóg in halfslaap antwoord,
tastend langs hiërogliefen van mijn eigen taal?

Blauwbaai

Warmte heeft de glazig blauwe drenkeling
doen barsten lang voor jij gezapig
langs het zonnig zeestrand jut, op zoek
naar ijs waar schuim is en dan struikel je

over een zonnebader, bruin besmeurd
met olie, half vergaan, of tast hij,
ogen dicht, rond parasol & ligstoel
tot de hand ijskoude blauwe curaçao ontmoet?

't Is doods felle dorst die hem bevrijdde uit
de glaciale helderheid der baai, en die 'n kille
blik jou geeft, terwijl de dode op de vloedlijn

wentelt - jij gaat na 't zien van stervens
vlijm naar plekken waar de branding sproeit,
zó walg je bij het braken van de zee te Blauwbaai.

Sectie O

Toekans rusten in de tamarinden
nu jij aan 't lateriet der dagen denkt:
het rode droge stof van onverharde wegen
is niet minder dan een steevast teken,

wijzend op het vlotten van jouw lang-
verwachte, plotselinge dood, steenhard,
in natte diepten van een weelderig
met slingerplanten overgroeid ravijn -

jij bijt van angst je lippen stuk
en zet je schrap tegen de leuning
op een onbenoemde houten trap die krakend

naar de vochtige, blinde veranda leidt. Regen
raast en wijkt wanneer de lucht, eerst grijs,
hier opklaart, ijl en bleu in hoge leegte.

Touvinga: Tweevingerige

Zo onvergeeflijk dood lijk je in fletse tinten bloot.
Gekleed in rafels en gevlekt gaapt hier verstijfd gestrekt
je lijf, dat strak gespannen zwol, de mond van fluimen vol.
Bloed, geronnen zwart, vergruist van huid tot hart.

En bijen zoemen Braziliaans omhoog, nu lig je nog droog,
maar morgen zal 't leven van de natte made je omgeven
wanneer kogels door je loden lichaam drijven als dode
vogels langs de waterkant - mijn paraplu valt op jouw krant

van dagen her; ik weet dat je mij noodt ter
delving van jouw graf, ik tel de hitte van minuten af,
loop driemaal rond, bevoel de dichtbegroeide grond.

Hoe voeg ik woorden toe aan wat ik doe?
Stokt hier mijn adem al bij jouw oplossend overtal?
De beide vingers van je hand vallen uiteen tot zand.

Négritude

Apis mellifica 'adansonii'

Wij geven ze een Afrikaanse koningin,
opdat hun cellen kleiner zijn en zij
in aanval hun verdediging gaan zien,
gespeend van vrees een continent

bedekken - land van melk en honing.
Hun gonzen graast van 't land bewoning
weg tot oerstaat in beklemd beleg.
En duizenden verdringen zij zich om één:

wij gaven hun de Afrikaanse koningin
en wild van woede tiert het volk,
vormt een kolonie waar geen dode rust;

verwoest Arcadië, het tempelpuin Olympia
zijn zoet voor wie hun vlijm voelt en de steek
die uit hun Afrikaanse angels nimmer week.

Een winter op de Wilde Kust

I

Ik zal wel overwinteren in 't winderige
goudland dat mijn tropen logen en betreed
weer stranden vol vergane palmen die ik nóg
hoor razen op de Wilde Kust, waar 's nachts

het zand kon lichten. En koorts vrat koud
als ik verstenend proefde zout en zweet,
en dan, ooit zwart, steeds bleker
taalde naar 's lands wet: een slavenmacht

aan woorden broeide en die vluchtte door
mijn droomslaap levend weg wat schaduw
achterlatend indigo in 't flauwe maanlicht

dat me almaar doet verdwalen nu passaten
dode palmen praten laten langs het strand waar ik
bij spiegelende lucht de Kust mij onderworpen dacht.

II

Dromen waren het waarin ik woelend Wilde
Kust vergat. En nu, ontwaakt in ban van blauwe duiven,
proef ik hete specerijen uit het dor bacoveblad.
Ik kijk weer opgezette vogels aan, speel zat voor zot,

hun Kust heeft mij bezeten sinds de blauwe duiven
groene gaaien toch caciques uit Cayenne leken,
aan het brakke water waagden hun vergulde veren,
gaaf als het onvindbaar goud in mijn verjaarde droom.

En dromen waren het waarin ik maaide naar de wolken
die muskieten dansten door mijn dag, kaf dat verwoei
toen wind bekoelde. O ja, ik wist alweer

een uitweg, dit gedicht, de droom en het ontwaken
dank zij jeuk; met houten hoofd op muffe peluw hoorde ik
gekwetter & geklok: de stank van schimmel was mijn zweet.

III

Ontslaap tot grijze Afrikaan, een schim die streng
zijn voorhoofd wast en water sprenkelt langs de kreek
over het schilderachtig strand. Ontwaak en schrijf als hij
met lege handen in wit zand de resten van perfect sonnet.

Hij zag maar even en hij was alweer niet meer dan jij,
ontwaakt zijn dood voorbij en werkend aan het krot bizarre
strofenbouw, in molm van schoonste vormen ooit gevat.
En wies het water van de kreek, je bouwval dreef.

Een kreek was zwart en koel. Je bouwval stuurloos vlot.
De oever, eerst wit zand, is nu bedekt door modder
van het meer waarin rot dode bomen brandend pieken

wijl jij zotte nazaat spelevaren gaat en in 't Ibo
onheil over almaar rimpellozer water spelt, dat dampt
tot stoom, zo valt dood hout als regen grijze as.

Het raadsel Roraima

Als zandsteen zal jouw taalgevoel verweren waar water
snijdt en deze tafelberg snel slinken doet. Lijkt
dagdroom steentijd? Of drong daar mesozoïsch oerwoud
tegen steile flanken? Onder nevels branden je voor ogen

schaarse nachtelijke bakens van 't heden, flauw al
flakkerend nu noodweer nadert; ginds, op koude grond
ter hoogte van verdicht plateau en labyrint houw jij
met steek- en slagwoord je een pad door stenen vegetatie -

vormen van Tanguy. Steeds dichter bij de rand
taal je naar ommekeer; beneden trekt wolkendons zich samen,
dempt sneeuwwit je echo's af en smoort jouw schreeuwen

in 't natte verenbed van grijsaard Tijd. Dan overwoekert
doodstil oerwoud vliegensvlug de tafelberg: hierboven geven
zwarte poel en rozerood kristal noch taal noch teken.

Aanzet tot een tropische poëtica

Brasilia qua parte paret Belgis

Georg Marcgraf, 1647

Er komt beslist een dag der dagen
nu hier geen stamboom rust:
het uur waarop de laatste twijgen
van mijn taaltak breken nadert.

En slechts vreemde woorden zullen klinken.
Als voortaan zonder eigen taal niets dan
stilleven blijft, wie zal dan leven geven
aan de vruchten van volmaaktheid

die zich ongenaakbaar rijpend lenen
tot vergaan in steeds maar heter zon?
Hun geuren zijn al dromen en vervlogen,
zwemend naar de dun bewolkte tropenlucht.

Gedachten bij de evennachtslijn

missive voor Albert Helman

I

Het bijna woordeloos bankroet
van dit vergeten welig wingewest
grift mij een schrikbewind
aan uitroeptekens in 't corrupt

geheugen. Ik zwijg toch jarenlang
al woord na woord bedenkend
en ik lispel vette letters
uit steeds valer alfabet.

Het reddeloos bankroet
van mijn gebrandschat land,
leeg oord, bestaat alleen
nog als te ijl geachte taal.

II

Ik spel mijn elegie als las ik
opgelegde tropen. Zie: vergeeld papier
toont sporen nagelaten door
bezonnen zendeling en zakenman

op zoek naar stofgoud van de ziel
waar slechts nog stilte laait -
zon, blakend, goor gordijn dat
smorend vochte nevel heet,

die foltering bleek hun
failliet: ontkerstend, in 't gemis
van uitgerukte tong aten zij
aarde en het hart liep over.

III

En aarde aten zij. Wat slaven
wel bij ongeschreven wet als laatste
maal genoten, viel ook hun ten deel:
mijn schrijven tart dat lot, is banvloek

op hun aller dood, en zo
herrijzen zij in loos bankroet
van 't aan dit overwoekerd wingewest
ontlokte eldorado taal, nu

goud & palm gedroomd, de hitte
blutskoorts wordt en onontkoombaar
stinkend heimwee bloedloop zijn zal,
hier mijn vlug ontbonden strofe blijft.

Het naakte aas

I

Tijd, plaats en handeling
zijn één als gieren cirkels
trekken in de zoelte om hun aas
en langzaam hoge kringen peinzen

tot spiralen rond het fel
begeerde oog van opgestegen stank.
De tijd: een rap ontbonden kreng
en dus zijn bot en been al bijna bleek

nu gieren neergestreken zijn
en vochten om dat naakte aas:
op hete daken rekken zij vereend
de loomheid van hun loden vleugels.

II

Achter dieprode funeraire schijn om elkaars
schim en silhouet betreuren zij het einde
aan hun muskus, ooit tussen magie van wemelend
klein leven op het lijk opnieuw geput.

Maar avondschemer zal voor hen verlossing zijn
en wederkeer, de sleutel slaap past in het slot
dat sloot op deze plaats en tijd: als golven
van het roestend dak bij nacht nog zinderen

en ijle lucht weer klamme ochtend wordt, dan
ploffen er tot myriaden veren wervelwinden
gieren - goddelijk daalt zacht en pluizig dons
naar zoet gegorgel uit bleek stinkende kadavers.

Aanzet tot een tropische poëtica

I

De armoe van dit ondermaanse in de felle zon
is leven doods gedacht, als Zuidamerikaans beton
dat smelten zal, vergaan met oerwoud in verval.

Ik denk aan woorden vreemd en toch vertrouwd,
dan weer vervreemd als zwarten zwervend: hun diaspora.

Ik denk: hun nazaat is veranderlijk, toch nooit
meer echt verlost uit slaven-ban; bezet Liberia
kan zelfs verbaal geen toevluchtshaven vormen.

De weelde van dit ondermaanse in de felle zon
is doods, tot leven weer veracht bij wijze van 't woord.

II

De overrijpe ondergang van woord na woord vormt nieuwe taal.
Door demerararamen zie ik een tapijtslang op het kongogras.
Waar kronkel was blijkt in haar lijf nu plaats voor een powies.

Niets blijft in eigen vorm bestaan, is eigenlijk al voor
zijn bloei vergaan. De klamme klank van het miskend patois

omgeeft ook marmeldoos en kerkpalm evenzeer als de verlepte
Braziliaanse roos, ondanks de aangenaam abstracte wisseling
van dag en nacht. Van zon en maan. Hun nabeeld

weerlicht, kraakt, en toont verstijfd de dode kolibrie -
als regen druipt, gedenk ik de mislukking die in poëzie begint.

Clichés in tinten zwart tot wit

Clichés in tinten zwart tot wit

I/I

Negers van het zoute water: laat Benin
weer worden Dahomey en dan de Slavenkust,

dat vlezig lapwoord, klevend aan bebloede lip.
En in de monden van 't onvertaalde Afrika zweert

zwart de waan wanneer het spookt door fort en factorij;
zoet zwelt een klaaglied over middeltocht en dood op zee,

zo jagen slavenhalers landwaarts, daar benedendeks
al klagen slaven - klazen tussen kak en 't zoute water.

Mesties, jij loopt je dood tegen het vangnet
van je verzen, ook al dacht je dat de mazen
in je klankwet een verborgen vluchtweg boden

I/...

Gekweekt op Wilde Kust week hij creool
vanwege wat de hete adem Afrika zelfs niet vermocht

en maakte plaats voor nageslacht, geboren
ondanks de verfoeide brouwsels van zijn tovertaal -

boos is de droom die wet werd en zijn dansend
woord als was het gif verbood, zo worgde tot verstikte gil,

gebroken wil: bij zijn slavin verging een planter bloedend geil
toen nachtelijke kreten klonken rond het donker herenhuis.

Mesties, met open armen zul je waden door moeras waar
in 't web dat oerwoud heet geen sluippad schuilt

I/2

Ten hele dwaalde hij, maar welke helft
heeft hem, mulat, gemaakt tot monoliet die nooit

ten halve keerde, hakend naar vergeten wortels
van zijn woorden? ‘Spel,’ heeft hij gemeend,

waar kwelling zijn gedachten dartel weer deed
spartelen als slaven die 't gloeiend

brandmerk zengen voelen en nog vragen
of het einde komt, hun eigenste gemis tóch opeist.

Mesties, onvast als gaten in het bladerdak
gapen er schaduwen op jouw ontblote blanke negerhuid

I/8

Koeler schijnt hun kleur nu zonen vader
in zich zien, zijn silhouet als zwart verlies

verdragen. Met het klimmen van de jaren
groeit onbegrip om prille vragen

over waar de hitte heerst - vaag verlangen
desondanks kastiezen naar de galm van zacht gezang

bij dode dansen en het feestgewoel wanneer fel
ritme raast: o noem de dagen Dahomey.

Mesties, jij droomt je levend in 't spinrag
van je regels, maar weet jezelf een dode vlieg

I/16

Wie ontwaart nog Afrika in resten Wilde Kust?
Alleen de goden weten nog hoe telkens

kwader geesten zich begaven naar 't hete strand,
waar van zijn eigen koude praten vol

poesties berooid met bijna blanke handen op papier
als wrakhout breken wil de vaste regelval der eeuwen

ergernis. Er ís een zilt woord Afrika
dat legt de ware zin in zand en kust.

Mesties, je blanke bladzij ritselt als het zwarte
blad dat valt op sneeuwwit zand

I/32

Zwart steenstof kristallijn blijkt enkel minuscuul
nu hier zo'n laatste korrel zand als git in 't wit

vergaan kan, al verdwenen is wanneer de zonnewijzer
voor het uurglas wijkt en even strijkt de tijd, testies...

Dan loopt weer zand steeds donkerder vergrijzend verder
naar omlaag, totdat zo'n witte hand

waar schaduwen vervagen zichtbaar zwart
gehandschoend met een klap vergruist het glanzend glas.

Mesties, kwart zwart, rest uit verstorven woordenschat:
mulat mesties kasties poesties testies tot zwart-wit slot,
wet van witter zwart die jouw clichés omvat

Auto-da-fe

I

IJl verspreidt de warrelende vuile sneeuw
doodstil haar vermaledijde mare

dat ik dorre lispelende palmen

ombreng in bevroren bos. En pluim
na kruin laait bruisend op,

verwaait nu weer tot wolken sneeuw zo grijs als as.

Mijn ara vlucht: er snerpt rond rook een kille
werveling van kleuren krassend door de grauwe lucht.

Sneeuwig dempt wat as is elk gerucht.

II

Beducht kras ik op resten beenhard purperhout
mijn blanke verzen - zwart blijft walmen dik

de rook, ik hoor mijn ara krijsen langs weer zotter

praat van vonk en vlam, onzegbaar offer onzin
waarbij bast & stam & blad verzengen

nu sneeuw steeds dichter assig dwarrelt, opstuift, valt.

Sprakeloze palmen wuiven nog geruisloos brandend na.
En dooi. Verlokt door vuur: mijn ara gloeit.

Smolt sneeuw tot as. Een laatste smeulend woord. Gekras?